

ՆՇԱՆԱՒՈՐ ՎՈՐԵՒՈՐ ՎԱՅՐԵՐ

S. S. ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ՅՈՎՍԵՓԵԱՆՑ
ԳԻՏՆԱԿԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ
ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ
(1943 - 1952)

ԾՆՆԴԵԱՆ 150-ԱՄԵԱԿ (1867-2017)
 ՎԱՍԽԱՆՄԱՆ 65-ԱՄԵԱԿ (1952-2017)

Դոկտ. Զատեն Ա. Քինյ. Արզումանեան

Ա.- Ընտրութիւնը

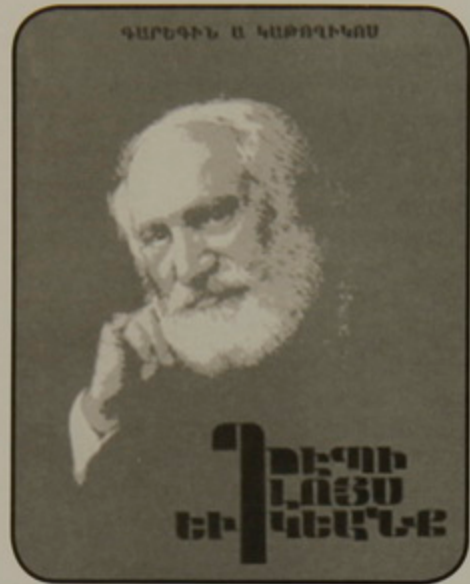
Ներկայ տարին կը նշէ զոյգ տարեդարձները մեծանուն Հայրապետ S. S. Գարեգին Ա. Յովսէփեանց Կաթողիկոսին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, մեր նախորդ սերունդի ամենէն արժանատի հոգեւորականներէն, գիտնական, բացառիկ զարգացումի տէր, Սարդարապատի հերոս եւ իրաւ հայրենասէր Հոգեւոր Հօր: Յունիս 21-ը Հայրապետին վախճանման 65-րդ տարեկիցն է:

Պետրոս Ա. Սարաճեան Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի Սեպտեմբեր 1940 թուականի վախճանումէն ետք, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ նորահաստատ Անթիլիասի Կաթողիկոսութեան Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարին մէջ, 1943 թուի Մայիսի 10-ին, Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս ընտրուեցաւ 75 ամեայ Գարեգին Արքեպիսկոպոս Յովսէփեանց, Ամերիկայի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Արեւելեան Թեմի Առաջնորդը: Ընտրեալ Հայրապետը 20-րդ դարու ամենէն զարգացած եւ ընտիր ձեռագրագետ արուեստաբան հոգեւորականն էր, որ Էջմիածնի Գէորգեան Հոգեւոր Դեմարանը աւարտելէ ետք իր համալսարանական ուսումը կատարելագործած էր Գերմանիոյ Պերլինի, Լայփցիկի եւ Հալլէի համալսարաններուն մէջ, Մլրտիչ Ա. Խրիմեան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տնօրինութեամբ:

Դէպի Կիլիկեան Աթոռ

Որպէս Հայրապետական Նուիրակ Ամենայն Հայոց S. S. Խորեն Ա. Մուրատեկեան Կաթողիկոսին, 1935 թուականէն ի վեր Գարեգին Արքեպիսկոպոս հեռացած էր Հայաստանէն ցկեանս պահելով իր անդամակցութիւնը Մայր Աթոռի միաբանութեան: Ընտրեալ Կաթողիկոսին ժամանումը Կիլիկեան Աթոռ ուշացաւ երկու տարիով՝ «ի հետեւանս այլ եւ այլ պատճառանաց զորս ոչ կարենք մի առ մի թուել աստի», ինչպէս ինք կը գրէր իր անդրանիկ կոնդակին մէջ:

1945-ի Յունուար 21-ին Գարեգին Արքեպիսկոպոս, ընկերակցութեամբ Անթիլիասի Կիլիկեան Աթոռի դպրեվանքի անդրանիկ սան Դերենիկ Վրդ. Փոլատեանի, ծովու ճամբով Նիւ Եորքէն

երկար ու փոքրկալից ճամբորդութենէ ետք, համաշխարհային Բ. պատերազմի վտանգալից տարիներուն, կը հասնէր Փորթ Սայիտ, Եգիպտոս, ապա Գահիրէ, ուր ամպիովանիի տակ «Հրաշափառ»ով մուտք կը գործէր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ մայր եկեղեցին Առաջնորդ S. Մամբրէ արքեպիսկոպոս Սիրունեանի գլխաւորութեամբ: Թափօրին մաս կը կազմէին ազգային վարժարաններու աշակերտութիւնը, ընդ որս եւ պատանի Դանիէլ Արզումանեան, տողերս գրողը, որոնք «Երբ որ բացուին դռներն յուսոյ» երգակցութեամբ, առաջին պատեհութեամբ կը տեսնէին Հայոց Ընտրեալ Հայրապետը:

Երուսաղէմի վրայով, ուր հայրապետական շուրջով կը դիմաւորուէր S. Կիւրեղ Բ. Հայոց Պատրիարք Իսրայէլեանի եւ միաբանութեան կողմէ, Գարեգին Արքեպիսկոպոս 1945 Մարտ 23-ին կը հասնէր Անթիլիաս: Երուսաղէմէն իրեն կ'ընկերակցէին Կիլիկեան Աթոռի միաբաններէն Եփրեմ Արքեպս. Տոհմունի, Զարեհ Ծ. Վրդ. Փայասլեան եւ Դերենիկ Վրդ. Փոլատեան: Անթիլիասի մէջ Գարեգին Հայրապետ կը դիմաւորուէր Կաթողիկոսական Տեղապահ S. Խաղ Արքեպիսկոպոս Աջապահեանի եւ Միաբանութեան կողմէ, եւ «Հրաշափառ»ով մուտք կը գործէր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճար: Տեղապահը իր բարի գալուստի խօսքով կը հրաւիրէր Ընտրեալ Հայրապետը «թագաւորելու ո՛չ աւերակաց վրայ եւ ո՛չ ալ ջախջախուած Աթոռի վրայ, այլ աստանդական թափառումէ ետք ինքզինք վերագտած եւ վերակերտած Անթիլիասի ծովափին վրայ՝ յաջորդելով Սահակ, Բաբգէն եւ Պետրոս մեծագործ Հայրապետներուն»:

Չեռնադրութիւնն ու Օծումը

Գարեգին Հայրապետի կաթողիկսական

ձեռնադրությունն ու օծումը տեղի ունեցան հանդիսատես իրադրություն մեջ 1945 թուի Ապրիլի 8-ին: Շաբաթ երեկոյ, ի ներկայութեան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ վեց եպիսկոպոսներու, Ընտրեալ Կաթողիկոսը կատարեց հայրապետական իր ուխտը Մայր Տաճարին մէջ, խոստանալով «յանձն առնուլ զպաշտօն զայս եպիսկոպոսապետութեան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ բոլորապատու նուիրմամբ ընծայել զանձն իմ յանվթար կատարումն Աստուածադիր օրինաց եւ կաթողիկոսական պարտոց»:

Կիրակի առաւօտ հանդիսատես բափօրը կազմուեցաւ Կ. Պոլսոյ նախկին Պատրիարք Զատեն Արքեպիսկոպոս Տէր Եղիայեանի հանդիսապետութեամբ եւ մասնակցութեամբ Կիլիկեան Աթոռի Տեղապահ Խաղ Աջապահեան Արքեպիսկոպոսի, Լիբանանի Կաթողիկոսական Փոխանորդ Արտաւազ Սիրմէեան, Իրաքի նախկին Առաջնորդ Ռուբեն Մանասեան, Դամասկոսի Կաթողիկոսական Փոխանորդ Եփրեմ Տոհմունի, եւ Եգիպտոսի հայոց Առաջնորդ Մամբրէ Սիրունեան արքեպիսկոպոսներու:

Եպիսկոպոսներու ընտրեալ այս փաղանգը նախախնամական, պատմական, եւ ճակատագրական ներքին աղերս մը ունէր հանդիսութեանց հետ, երբ նկատի առնենք իւրաքանչիւրին անցեալը: Հոն էր Էջմիածնի հարազատ զաւակ, Սարդարապատի մարտին հերոս ու մեծ հայրենասէր Գարեգին Հայրապետ եւ իրեն միաբանակից Ռուբեն Մանասեան Սրբազան: Հոն էին Արմաշի Դպրեվանքի անդրանիկ եւ կրտսերագոյն սաները՝ Զատեն Պատրիարքն ու Մամբրէ Սրբազան, ինչպէս նաեւ Սիսի հնադարեան Կաթողիկոսութեան երկու հաւատարիմ միաբաններ՝ Աջապահեանն ու Տոհմունին, որոնք պատմական ուղիղ կամուրջը կը կազմէին Սիսի եւ Անթիլիասի միջեւ: Իսկ Արտաւազ Սիրմէեան, ձեռնադրուած արմաշական Գնէլ Գալենքեարեան եպիսկոպոսն, Կիլիկիոյ կարեւորագոյն Բերիոյ թեմը ծաղկեցնող Առաջնորդն էր՝ յետ-եղեռնեան տարիներուն:

Հայրապետական Անդրանիկ Պատարագ

Եպիսկոպոսներու չափազանց քիչ թիւը թէ՛ Մայր Աթոռէն ներս, ուր միայն Տեղակալ Գեորգ Արքեպիսկոպոս Չեօթքճեան կը մնար առանձինն, ոչ իսկ եպիսկոպոս մը իր կողքին, եւ թէ՛ արտասահմանի մէջ, ուր մնացեալ ընտրանին կը պահպանէր աւանդը այնքան հաւատարմօրէն, կրցած էր Անթիլիաս բերել որակով բարձր եւ ներկայացուցչութեամբ նախախնամական յիշեալ վեց եպիսկոպոսները, պատիւը ընծայելու արժանատրագոյնին՝ Յովսէփեանց Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին, յառաջացեալ եւ այլապէս կորովի իր տարիքին:

Գարեգին Հայրապետ ինք մատոյց Ս.

պատարագը եւ կանոնական պահուն ծնկաշոր ստացաւ հայրապետական ձեռնադրութիւն զինք շրջապատող վեց եպիսկոպոսներէն: Իսկ «Ողջոյն»ի պահուն ընթերակայութեամբ Եղիշէ Վրդ. Տէրտէրեանի եւ Զարեհ Ծ. Վրդ. Փայասլեանի ստացաւ սրբալոյս միտոնի օծումը, զոր իր զագաթին հեղուց Զատեն Պատրիարք, երբ խաչածեւ օծմամբ եպիսկոպոսները տարածեցին զայն Հայրապետի զագաթին:

Հայրապետական Պատգամ

Օծումէն ետք, Գարեգին Ա. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Կաթողիկոսը կրօնաշունչ իր քարոզին բնաբան ընտրեց «Տէր հովուեսցէ զիս եւ ինձ ինչ ոչ պակասեսցի» սաղմոսը: «Նեղութեան օրերուն արտասանուած այդ աղաղակը այսօր մեր նոր կոչման եւ պաշտօնի նուիրագործման այս րոպէին կենդանանում է մեր հոգու մէջ», հարցադրելով թէ «պիտի կարողանա՞նք օգտակար լինել մեր եկեղեցուն, որ յոյսերով յառել է իւր աչքերը մեր գալստեան»: Վկայակոչելով Հայ Եկեղեցւոյ ինչ եւ նորագոյն ջահակիրները, անոնց անփոխարինելի գործերն ու արդիւնաւէտ վաստակը, «քրիստոնէական սիրոյ իրականացման եւ աստուածահաճոյ հաստատութիւնների հիմնադրման» որքանով որ ինք պիտի կարենար կատարել իր պարտքը:

Քաջ Հովիւին ապաւինելով, Գարեգին Ա. Կաթողիկոս կը կրկնէր Առաքելին յորդորը՝ «Եթէ Աստուած մեր կողմը լինի», ինչպէս եղաւ մեր հայրերու կողքին ամենածանր նեղութեանց եւ փորձութեանց օրերուն, երբ անհրաժեշտ էր պաշտպանել հայոց կրօնքն ու խղճի ազատութիւնը, հայրենիքն ու մշակոյթը, վկայակոչելով յատկապէս Վարդանանց հերոսները, «Ի՞նչ դժուարութիւն կարող է կասեցնել մեզ մեր օրերին ի սիրոյն Քրիստոսի»:

Նոր Շրջան

Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի զահակալութեամբ նոր շրջան մը սկիզբ առաւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութենէն ներս ինչպէս անճանապէս վկան ըլլալու երջանկութիւնը ապրեցայ ես իմ ուսանողութեան շրջանին, մինչեւ մեր Ընծայարանի երկրորդ տարին, երբ վախճանեցաւ Մեծ Հայրապետը: Անթիլիաս հասած էր անսովոր տաղանդով, պատրաստութեամբ, խանդով եւ անհամեմատ հայրենասիրութեամբ լեցուն հոգեւորական մը, որ Աթոռն ու Դպրեվանքը պիտի վերածէր իսկական հոգեւոր կրթարանի եւ մշակութային «շկոյլայի» մը, ինչպէս ինք կը սիրէր որակել: Արտասահմանի ուշադրութիւնը պիտի դառնար ու կեդրոնանար Անթիլիասի վրայ: Եթէ Արմաշական մեծոգի առաջնորդները՝ Բարսեղ

Աթոռակից Կաթողիկոս, Շահէ Արք. Գասպարեան եւ Փառէն Եպիսկոպոս Մելքոնեան Անթիլիասը կերտեցին Սահակ Բ. եւ Պետրոս Ա. Հայրապետներու տարիներուն, Էջմիածնի գաւակ Գարեգին Կաթողիկոս Յովսէփեանց եղաւ ստեղծագործող ուժը նոյն Աթոռին:

Անդրանիկ Կոնդակ

Գարեգին Ա. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս գրաբար լեզուով իսկոյն գրեց իր Անդրանիկ Կոնդակը՝ «յառաջին ամի աթոռակալութեան Մերում»: Յիշատակելէ ետք իր ճամբորդութիւնն ու Երուսաղէմի պատմական այցելութիւնը, իր կաթողիկոսական օժման կ'անդրադառնար աղաչելով հաւատացեալ ժողովուրդին «աղօթել առ Աստուած օգնական լինել նուաստութեանս առ ի կատարել գնուիրականն Մեր ծառայութիւն ի տանն Տեառն յայսմ դժուարին պաշտաման»: Իր խօսքը ուղղելով Կիլիկեան վտարանդի ժողովուրդին, լսեցէ որդեակք իմ, կ'ըսէր, որ համաշխարհային առաջին պատերազմի հետեւանքով «վիրաւորեցաւ ազգ մեր համայն, հողմացրիւ եղեւ եւ Տունն Կիլիկիոյ», որուն վերքերը շինարար գործքով բուժելու համար Հայրապետը յորդոր կը կարդար բոլորին «առ ի պահպանութիւն եւ ի զարգացումն հոգեւոր բարեաց»: Հոգեւոր բարիք ըսելով գիտնական Գարեգին Կաթողիկոսի մտքին մէջ կը ցոլանար Հայ Եկեղեցին իր լեզուով, գրականութեամբ, մշակոյթով եւ բարեգործական հաստատութիւններով, որոնց վրայ կ'աւելցնէր հայ մամուլը իր առօրեայ լրագրութեամբ, որոնք միասնաբար «ունին առաքելութիւն եւ կոչումն որ բարձր է յաչս Մեր ի գործ ժողովրդական դաստիարակութեան»:

Գարեգին Հայրապետ իր Կոնդակով կը յորդորէր իր հաւատացեալ հօտին չմոռնալ թէ մեր ազգի միակ «կենդանի ծառին» ոստերն ենք բոլորս, որ կը բնակինք հայրենիքի եւ սփիւռքի մէջ, եւ երկուստեք հաւատարիմ մնալու ենք թէ՛ հայրենիքի եւ թէ՛ արտերկրի հիւրընկալ մեր երկիրներուն հանդէպ: Իր վերջին խօսքով Հայրապետը կը յորդորէր «գամենեւին հայրական սիրով պահել զաւանդութիւնս հարցն մերոց, սիրել զազգ մեր եւ զեկեղեցի», ըլլալ երկիրդած, բարեպաշտ, պարկեշտ, ըմտանեսէր, որպէսզի բոլորին կեանքը օրինակ դառնար դրացի պետութեանց ժողովուրդներուն, «զի փայլեսցէ անուն եւ նկարագիր ժողովրդեանս»:

Վաթսումանայ Յորեկեան

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնն ու Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւնը հանդիսաւոր իրադրութեան մէջ 1947 թուին նշեցին Կիլիկիոյ Շնորհազարդ Գարեգին Ա. Յովսէփեանց Կաթո-

ղիկոսի ծննդեան 80-րդ, գիտական գործունէութեան 60-րդ, եւ քահանայական ձեռնադրութեան 50-րդ տարեդարձները: Ամենայն Հայոց Ս. Տ. Գեղրգ Զ. Կաթողիկոսը յատուկ Կոնդակով շնորհատրած էր իր հոգեւոր եղբայրը, սննդակիցն ու դասակիցը ի Մայր Աթոռ, ուր երկու վաղեմի դասընկերներ ճակատագրականօրէն հասեր էին Հայ Եկեղեցւոյ բարձրագոյն դիրքերուն՝ ի սպասաւորութիւն Սուրբ Եկեղեցւոյ:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը անմախընթաց պատիւ մը կ'ընէր Գարեգին Ա. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, եւ «ի տրիստուր Չեր անձնական բարձր արժանիքների, տալիս ենք Շնորհազարդութեանդ անձնական իրաւունք կրելու Չեր վեղարի վրայ աղամանդեայ խաչ, հաւատալով որ դորանով Մենք ժողովրդի եւ հոգեւորականութեան ցանկութեան արտայայտիչն ենք հանդիսանում»: Անձնական իրաւունքի առանձնաշնորհը յայտնապէս կը սահմանափակէր նման բացառիկ արտօնութիւն մը, վերապահելով վեղարի խաչի գործածութիւնը մի միայն Գարեգին Ա. Յովսէփեանց Կաթողիկոսին: Յորեկեար Հայրապետը կը յատկանշուէր այլապէս նաեւ «եկեղեցաշէն, հայրենասէր, առաքինի եւ շիտակ եկեղեցական», յայտնի գիտական օտարազգի շրջանակներուն մէջ: «Հարաբաղի սիգապանձ լեռների այս կորովի գաւակը», ինչպէս գրեր էին յայտնի խմբագիրներ, շրջեր էր աշխարհի չորս ցամաքամասերը, տալով ինչ որ անձ մը չէր կրնար տալ իր բովանդակ կեանքի ընթացքին:

Յորեկեանական հանդիսութիւնները տեղի կ'ունենային Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի ժողովարահին մէջ 1947 Յունուար 12-ին, ուր գլխաւոր բանախօսը կ'ըլլար Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Կիրէղ Բ. Իսրայէլեանի ներկայացուցիչը՝ Լուսարարապետ Եղիշէ Վրդ. Տէրտէրեան:

Ակադեմական Գնահատանք

Յորեկեանական հանդիսութիւնները արձագանգ գտան Պեճիգայի մէջ Արքայական Ակադեմիայի Նախագահ Հանրի Կրեկուարի կողմէ որ ի պատիւ Գարեգին Վեհափառ Հայրապետին ճառ մը արտասանած է հաստատելով որ «Չեզի հետ է ամբողջ համալսարանական եւ ակադեմական Պեճիգան, երբ այսօր մեծ աստիճանաւոր մը կը մեծարէք՝ յանձին Գարեգին Կաթողիկոս Յովսէփեանցի որ դպրութեան մարդ մըն է եւ եկեղեցւոյ մարդ մը, եւ տակաւին գիտութեանց մարդ մը, խորունկ եւ նուրբ ճանաչող մը ձեր ազգային արունեստին»: Ականաւոր փիլանդագետը Հայրապետին մէջ կը ճանչնար «համաշխարհային արժէք ունեցող հերոս մը»:

Կլէմտէյ, Գալիֆորնիա
21 Յունիս 2017